

УДК 334.735:658.6/.8

Міценко Н.Г., к.е.н., доцент[©]
Львівська комерційна академія

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛОКАЛЬНИМИ ІНТЕГРОВАНИМИ СИСТЕМАМИ

Розглянуто сутність локальної інтегрованої системи „заготівлі-переробка-реалізація” в споживчій кооперації. Виокремлені моделі локальних інтегрованих систем. Запропоновані підходи до управління створенням і розвитком локальних інтегрованих систем.

Ключові слова: локальна інтегрована система, управління локальною системою, моделі локальних інтегрованих систем.

Постановка проблеми. Як доведено світовою практикою, дієвими резервами концентрації економічного потенціалу, підвищення ефективності та зростання конкурентоспроможності агропромислового виробництва на мікрорівні є інтеграційні тенденції. Особливе місце відводиться локальним інтегрованим системам, утворюваним внаслідок поєднання різних видів економічної діяльності (передусім, тих, де створюється додана вартість) та окремих ланок технологічного процесу (заготівлі сировини, виробництво, логістичні процеси, збут продукції та ін.). Їх створення та розвиток в споживчій кооперації потребує вирішення питань організації ефективного управління на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню теоретико-методологічних основ діяльності споживчої кооперації, її місця і ролі в АПК присвячені праці В. Апопії, С. Бабенка, О. Березіна, Л. Молдаван, П. Саблука, В. Семчика та ін. Окремі питання інтеграційних та господарських зв'язків АПК й споживчої кооперації розглядалися в роботах П. Гайдуцького, Б. Зими, Н. Карпенко, М. Маліка, В. Матусевич, Н. Пархоменко. Однак, проблеми управління локальними інтегрованими системами комплексно не вивчалися, що і обумовлює актуальність дослідження зазначених питань.

Мета статті – розглянути економічну сутність локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” та засади управління нею. Для досягнення цієї мети поставлені завдання: визначити сутність локальної інтегрованої системи; виявити особливості управління нею; представити моделі створення локальних інтегрованих систем в споживчій кооперації та підходи до управління ними.

Виклад основного матеріалу. Локальна інтегрована система – це організована сукупність засобів виробництва, праці, предметів праці та забезпечуючої інфраструктури, яка поєднує в просторі і часі заготівельні, переробні та торговельні операції з метою кількісного і якісного забезпечення

запитів ринку.

З огляду на необхідність визначення теоретичних основ як побудови, так і управління розвитком локальних інтегрованих систем, зауважимо, що локальна інтегрована система типу “заготівлі-переробка-реалізація” є економічною, проте, актуальним є й її соціальний характер, передусім, з огляду на зв’язок з місцезорозташуванням і впливом на соціально-економічний розвиток в зоні господарювання, залучення місцевих сировинних і трудових ресурсів, їх ефективне використання, розвиток людського капіталу, зміцнення просторово-структурних характеристик соціальної безпеки, підвищення рівня якості життя персоналу. Аспект соціальності локальної інтегрованої системи апріорі обумовлюється за умови її побудови на базі учасників системи споживчої кооперації, адже соціальні цілі та ідеї історично закладалися в основні завдання функціонування споживчих кооперативів.

Локальна інтегрована виробничо-торговельна система не відповідає певному єдиному типу, а за кожною з класифікаційних ознак поєднує ті чи інші різновиди. Так, за природою системи, вона є соціально-економічною, матеріальною, стохастичною, штучною та мікромасштабною; за рівнем побудови – багатоелементною, відкритою, координаційно-ієрархічною, організованою, складною та змішаною; за рівнем функціонування – багатофункціональною, рівноважною, багатоцільовою, ефективною та результативною; за рівнем розвитку – адаптивною, динамічною та стабільною.

Концептуальні основи управління локальними системами потребують уточнення як мети інтеграції, так і мети функціонування інтегрованого об’єднання. Метою об’єднання інтересів окремих економічних агентів та інших організацій в межах утворень кластерного типу, як правило, є підвищення рівня конкурентоспроможності продукції (послуг) та створення позитивного соціально-економічного ефекту на регіональному чи місцевому рівнях. Синхронізація основних бізнес-процесів та моделей планування, управління на основі єдиних інформаційних каналів з постачальниками і споживачами вздовж логістичного ланцюга, спеціалізація на ключових компетенціях, поширення партнерських взаємин для підвищення загального рівня конкурентоспроможності, на думку М. Кизим, А. Пилипенка та В. Зінченко, є метою таких форм міжфірмової формальної чи неформальної кооперації, як маркетинг партнерських відносин, коопераційна логістика, мультиагентські системи, інституціолізовані об’єднання підприємств [3, с. 65-66]. А. Пилипенко виокремлює ще один аспект потреби формування інтегрованих структур бізнесу - зростання потенціалу новоутвореної структури. Очевидно, що більшість охарактеризованих вище завдань, пов’язаних з реалізацією проектів інтегрування діяльності економічних агентів, необхідно поставити й при формуванні локальних виробничо-торговельних систем, але, з огляду на певну специфіку функціонування та роль споживчої кооперації в соціально-економічному розвитку держави, їх перелік має бути розширеним. Зокрема, йдеться про вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку на сільських територіях порівняно з великими містами та обласними центрами, істотну

соціальну роль споживчої кооперації, відновлення задля цього її економічного потенціалу. Ці аспекти визначають місію споживчої кооперації. Крім того, зміцнення конкурентоспроможності продукції та учасників інтегрованого об'єднання хоча й є важливим, але для системи споживчої кооперації в умовах посттрансформаційного етапу розвитку економіки менш перспективним завданням, ніж стабільне нарощування економічного потенціалу та відновлення ринкових позицій. Як наслідок наведених міркувань, доцільно виокремити такі пріоритетні (стратегічні) цілі формування локальних інтегрованих систем споживчої кооперації “заготівлі-переробка-реалізація”, як:

1) забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу за рахунок інвестицій у перспективні напрями економічної діяльності (із значною доданою вартістю та стабільно високим попитом на товари (послуги) кінцевого споживання) та високої їх ефективності на основі синергетичного ефекту та економії на масштабах діяльності;

2) збільшення обсягів фінансово-господарської діяльності та покращення ринкових позицій (включно з витісненням імпоротної продукції нижчої якості) через покращення якості продукції, оптимізацію витрат та цінової політики внаслідок забезпечення системного управління всіма етапами технологічного процесу від заготівлі продукції АПК до продажу товарів кінцевому споживачеві, а також використання задля цього можливостей (включно з ресурсозаміщенням, поширенням інформаційного, науково-методичного забезпечення, використанням франчайзингових форм діяльності тощо) потужної системи споживчої кооперації, поширеної у регіонах країни;

3) покращення параметрів як життєздатності, так і економічної безпеки окремих суб'єктів та системи споживчої кооперації загалом як наслідку кращого доступу до ресурсів та ринків, диверсифікації діяльності та створення належних передумов для подальшого розвитку;

4) підвищення рівня якості життя населення та забезпечення покращення характеристик соціально-економічного розвитку сільських поселень, районних центрів, малих міст та прилеглих до них територій.

Таким чином, визначені пріоритети необхідно враховувати як при прийнятті рішення про створення локальної системи, оцінці ефективності її функціонування, а також при формуванні стратегічних альтернатив розвитку. Сукупність завдань в їх межах утворює підсистему оцінки ефективності створення та управління локальною інтегрованою системою споживчої кооперації «заготівлі-переробка-реалізація», подальший розвиток якої доводить значно більш вагомий характер проблеми утворення локальних інтегрованих виробничо-торговельних об'єднань в забезпеченні розвитку соціально-економічних систем вищих рівнів, а також може слугувати доповненням концептуальної інституційно-системної моделі просторово-структурної конкурентоспроможності економіки регіону, обґрунтованої А. Мокієм та Т. Васильцівим [6, с. 22-23], набуваючи такого вигляду:

$$LSE = F \left\{ \begin{array}{l} LRP \uparrow (IA_P \uparrow; IA_{PR} \uparrow; IA_T \uparrow; IP_P \uparrow; IP_{PR} \uparrow; IP_T \uparrow) \\ AMP \uparrow (MP \uparrow; QL \uparrow; CL \downarrow; PL \downarrow; DL \uparrow) \\ ES \uparrow (RA \uparrow; MA \uparrow; EA \uparrow; PI \uparrow; R \downarrow) \\ SED \uparrow (QOL_L \uparrow; EG_L \uparrow) \end{array} \right\},$$

де LSE – модель оцінки ефективності створення та управління локальною інтегрованою системою споживчої кооперації «заготівлі-переробка-реалізація»;

LRP – рівень забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу учасників об'єднання (індекс ринкової вартості суми активів: у сфері заготівель (IA_P), у сфері переробки (IA_{PR}), у сфері торгівлі (IA_T); індекс капіталізованого прибутку: у сфері заготівель (IP_P), у сфері переробки (IP_{PR}), у сфері торгівлі (IP_T));

AMP – оцінка обсягів фінансово-господарської діяльності та стану ринкових позицій локальної інтегрованої системи (частка в загальних обсягах реалізації товарів (послуг) (MP), рівень якості продукції (QL), витратомісткість продукції (послуг) (CL), відношення вартості товарів (послуг) до середньоринкового (PL), рівень поширення локальної інтеграції в межах системи споживчої кооперації (DL));

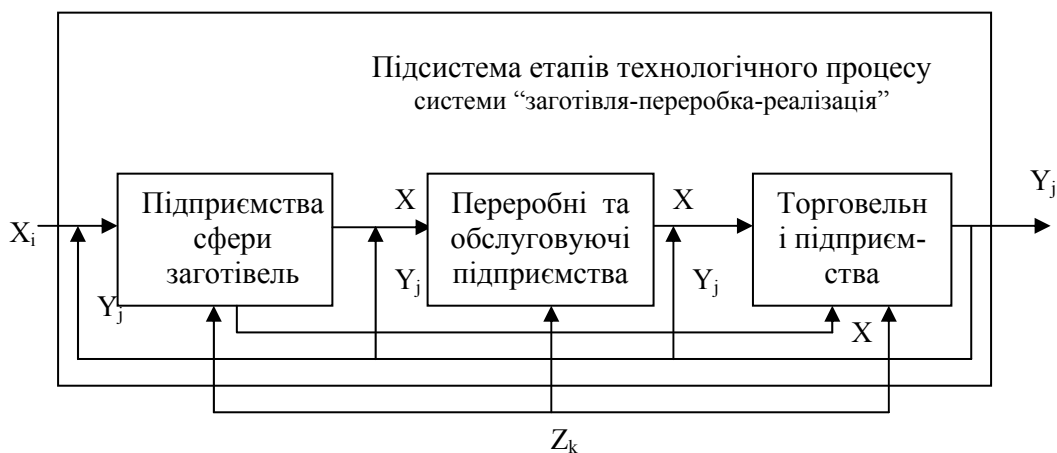
ES – інтегральна оцінка стану економічної безпеки системи (експертна оцінка рівня доступу до ресурсного забезпечення (RA); експертна оцінка рівня доступу до ринків збуту продукції (надання послуг) (MA); експертна оцінка рівня сформованості передумов для розвитку системи (EA); інвестиції (сума капіталізованого прибутку) на одного найманого працівника (на одного пайовика) (PI); інтегральна оцінка рівня економічного ризику діяльності (R));

SED – рівень виконання ролі в забезпеченні структурних складових соціально-економічного розвитку території (QOL_L – рівень якості життя населення; EG_L – рівень економічного зростання).

Окремим важливим аспектом теоретико-методологічного дослідження інтегрованих систем, що власне й обумовлює подальші особливості управління їх діяльністю, включно з описом конфігурацій моделі, є обґрунтування концептуальних основ поняття «інтеграція». Аналіз літературних джерел з аналізованої проблеми дозволяє виокремити такі трактування поняття інтеграції, як: 1) об'єднання зусиль, дій, можливостей [1, с. 22; 2, с. 559]; 2) одночасне об'єднання певних дій та інформації в межах організаційної єдності [4, с. 261]; 3) побудова організаційних відносин [5, с. 312]; 4) об'єднання функціональних сфер діяльності суб'єкта господарювання на операційному рівні [1, с. 32]. Звідси зробимо висновок про те, що процес інтеграції не обов'язково має бути інституціолізованим. Мається на увазі, що аспект інтегрованості можна розглядати в межах окремого суб'єкта господарювання у вигляді інтегрованої структури бізнесу (що поєднує розрізнені операції, функції, етапи технологічного процесу тощо), співпраці окремих підприємств (об'єднаних у формі кооперації чи концентрації), а також звичайної договірної співпраці окремих економічних контрагентів (постачальник сировини – промислове

підприємство; постачальник товарів – торговельне підприємство, підприємство, що надає та що отримує послуги тощо). Разом з тим, принципи та позиції системного підходу потрібно враховувати при побудові та управлінні локальними інтегрованими системами. Тому доцільно розглядати щонайменше чотири типи таких моделей:

1. Локальна інтегрована система «заготівлі-переробка-реалізація» з чітко відокремленими (суб'єктно) головними етапами технологічного процесу (рис. 1). Побудову, а також подальше управління діяльністю та розвитком інтегрованої системи цього типу моделі варто вважати найбільш складними та витратними. Проте, до переваг можна віднести ширші можливості щодо залучення ресурсного забезпечення (з огляду на більший перелік учасників), менший рівень ризику кожного з учасників, створення ефекту синергії, менший рівень залежності від одного з учасників за умови можливості його заміни або диверсифікації діяльності іншого учасника в напрямі вперед або назад.

де X_i – i -й елемент входу в підсистему та в кожний етап технологічного процесу, $i = \overline{1, n}$; n – кількість різновидів вхідних елементів;

Y_j – j -й елемент виходу з підсистеми та з кожного етапу технологічного процесу, $j = \overline{1, m}$; m – кількість різновидів вихідних елементів;

Z_k – k -й фактор впливу на підсистему та на кожен з етапів технологічного процесу, $k = \overline{1, l}$; l – кількість різновидів факторів впливу.

Рис. 1 Конфігурація локальної інтегрованої системи "заготівлі-переробка-реалізація" з чітко виокремленими (суб'єктно) головними етапами технологічного процесу

2. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-переробною функцією (рис. 2):

Рис. 2 Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-переробною функцією

До переваг такого типу моделі слід віднести менші витрати на управління та вищу мобільність. Водночас, недоліками є більша залежність між учасниками та відповідальність, менші синергетичний момент та можливості доступу до фінансових ресурсів.

3. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” як внутріорганізаційна структура (рис. 3):

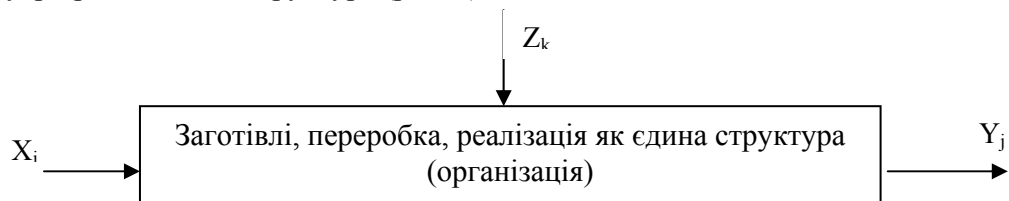

Рис. 3. Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” як внутріорганізаційної структури

Головними перевагами такого типу моделі є швидкість створення та мобільність діяльності, а також істотно простіший механізм управління і контролю ефективності, але недоліками – відсутність практично всіх переваг, характерних для об’єднання підприємств (синергетичний ефект, доступ до ресурсів, підвищення конкурентоспроможності, зростання потенціалу тощо).

4. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-збутовою функцією (рис. 4). Особливість такого типу моделі передбачає можливість її застосування більшою мірою у сільському господарстві при створенні оптово-заготівельних центрів, кооперативних агроторгових домів тощо, де частина продукції може реалізовуватися безпосередньо після її придбання у населення чи інших організацій, а частина –

надходити на переробку. Крім суто мікроекономічних, до переваг такої моделі можна віднести виконання важливих функцій у сприянні розвитку та істотної детінізації АПК регіону, покращенні інфраструктури збуту продукції АПК, збільшенні зайнятості та підвищенні якості споживчих товарів.

Рис. 4. Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-збутовою функцією

Охарактеризовані моделі є концептуальними: на їх основі можуть формуватися більш досконалі і розлогі конфігурації локальних інтегрованих систем, у т.ч. із урахуванням суб’єктів допоміжної інфраструктури (транспортні, логістичні, складські, маркетингові, консалтингові підприємства). Від обраної моделі, товарної спеціалізації, маркетингової стратегії та особливостей району функціонування залежить й тип організаційної структури управління, хоча найбільш прийнятним видається один з варіантів дивізіональної структури – регіональний, споживацький або ринковий.

Висновки. Ефективне управління як створенням, так і розвитком локальної інтегрованої системи об’єктивно потребують визначення збалансованої системи показників їх оцінювання. Якщо йдеться про міжорганізаційну інтеграцію, то системну сукупність її учасників необхідно розглядати як єдину систему, а механізм взаємодії описувати тривимірною системою координат за напрямками: етапи технологічного процесу (від входу до виходу); функціональні характеристики (фінансова, маркетингова, логістична, кадрова, техніко-технологічна, інституційно-правова, інформаційна); структурні аспекти (участь суб’єктів системи у створенні доданої вартості, витратах (у т.ч. трансакційних), формуванні інвестиційного та ресурсного забезпечення діяльності, інноваційній активності, організації діяльності тощо).

Подальше обґрунтування рекомендацій з удосконалення управління локальними інтегрованими системами споживчої кооперації “заготівлі-переробка-реалізація” доцільно здійснювати диференційовано за економічними та соціальними аспектами, що є предметом наступного дослідження.

Література

1. Гаврилов Д. А. Управление производством на базе MRP-П: принципы и практика / Д. А. Гаврилов. – СПб.: Питер, 2002. – 320 с.
2. Джонсон Дж. Современная логистика/Дж. Джонсон.–М.: Вильямс, 2002.–624с.
3. Кизим М. О. Збалансована система показників: Монографія / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 192 с.
4. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / Под. общ. ред. В. С. Лукинского. – СПб.: Питер, 2004. – 312 с.
5. Сергеев В. И. Логистика. Информационные системы и технология / В. И. Сергеев, М. Н. Григорьев, С. А. Уваров. – М.: Альфа-прес, 2008. – 608 с.
6. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: Монографія / За ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2010. - 490 с.

Summary**Mitcenko N.G.***Lviv commercial academy***THEORETIC-METHODOLOGICAL PRINCIPLES
OF LOCAL INTEGRATED SYSTEMS MANAGEMENT**

The essence of „procurement-processing-realization” local integrated system of consumer cooperation is examined. Local integrated systems models are singled. Approaches to local integrated systems development and creating management are proposed.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.